

Документ подписан простой электронной подписью
Информация о владельце:
ФИО: Сыров Игорь Анатольевич
Должность: Директор
Дата подписания: 30.10.2023 15:24:51
Уникальный программный ключ:
b683afe664d7e9f64175886cf9626a198149ad36

СТЕРЛИТАМАКСКИЙ ФИЛИАЛ
ФЕДЕРАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО
УЧРЕЖДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
«УФИМСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ»

Факультет
Кафедра

Башкирской и тюркской филологии
Башкирской филологии

Оценочные материалы по дисциплине (модулю)

дисциплина

История башкирского языка

Блок Б1, часть, формируемая участниками образовательных отношений, Б1.В.03
цикл дисциплины и его часть (обязательная часть или часть, формируемая участниками образовательных отношений)

Направление

44.03.05
код

Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)
наименование направления

Программа

Родной (башкирский) язык и литература, Иностранный язык

Форма обучения

Очная

Для поступивших на обучение в
2023 г.

Разработчик (составитель)
кандидат филологических наук, доцент
Арсланова М. С.
ученая степень, должность, ФИО

1. Перечень компетенций, индикаторов достижения компетенций и описание показателей и критериев оценивания результатов обучения по дисциплине (модулю)	3
2. Оценочные средства, необходимые для оценки результатов обучения по дисциплине (модулю)	6
3. Методические материалы, определяющие процедуры оценивания результатов обучения по дисциплине (модулю), описание шкал оценивания	30

1. Перечень компетенций, индикаторов достижения компетенций и описание показателей и критериев оценивания результатов обучения по дисциплине (модулю)

Формируемая компетенция (с указанием кода)	Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине (модулю)	Показатели и критерии оценивания результатов обучения по дисциплине (модулю)				Вид оценочного средства
			1	2	3	4	
			неуд.	удовл.	хорошо	отлично	
ПК-2. Способен выделять структурные элементы, входящие в систему познания предметной области (в соответствии с профилем и уровнем обучения), анализировать их в единстве содержания, формы и выполняемых функций	ПК-2.1. Знает структурные элементы, входящие в систему познания предметной области, выделяет единицы различных уровней языковой системы в единстве их содержания, формы и функций, мир художественного произведения как культурно-эстетического феномена и литературных	Обучающийся должен: знать - основы башкирского языка и языкознания; - методы исследования периодов истории башкирского литературного языка ; -нормы башкирского языка; - периоды в истории литературного языка	не знает основы башкирского языка и языкознания; методы исследования периодов истории башкирского литературного языка ; -нормы башкирского языка; - периоды в истории литературного языка.	немного знает основы башкирского языка и языкознания; методы исследования периодов истории башкирского литературного языка ; -нормы башкирского языка; - периоды в истории литературного языка.	хорошо знает основы башкирского языка и языкознания; методы исследования периодов истории башкирского литературного языка ; -нормы башкирского языка; - периоды в истории литературного языка.	отлично знает основы башкирского языка и языкознания; методы исследования периодов истории башкирского литературного языка ; -нормы башкирского языка; - периоды в истории литературного языка.	тест, контрольная работа, реферат

	явлений в их структурном единстве и функциях						
	ПК-2.2. Умеет находить структурные элементы, входящие в систему познания предметной области, анализировать, синтезировать, применять системный подход в соответствии с поставленными задачами.	Обучающийся должен: уметь: - различать периоды в истории башкирского литературного языка; - различать тексты различных периодов башкирского литературного языка	не умеет различать тексты различных периодов башкирского литературного языка.	немного умеет различать периоды в истории башкирского литературного языка; различать тексты различных периодов башкирского литературного языка.	умеет хорошо различать периоды в истории башкирского литературного языка; различать тексты различных периодов башкирского литературного языка.	умеет различать периоды в истории башкирского литературного языка; различать тексты различных периодов башкирского литературного языка.	тест, контрольная работа, реферат.
	ПК-2.3. Владеет навыками анализа и интерпретации литературных и языковых явлений в единстве содержания, формы и выполняемых функций	Обучающийся должен: владеть: - навыками анализа текстов разных периодов истории башкирского языка, - нормами литературного	Не владеет навыками анализа текстов разных периодов истории башкирского языка, нормами литературного языка и применением	Немного владеет навыками анализа текстов разных периодов истории башкирского языка, нормами литературного языка и	владеет хорошо навыками анализа текстов разных периодов истории башкирского языка, нормами литературного языка и	владеет прекрасно и отлично навыками анализа текстов разных периодов истории башкирского языка, нормами литературного языка и	Тест Контрольная работа реферат

		языка и применением их на практике	их на практике	применением их на практике	применением их на практике	применением их на практике	
--	--	--	----------------	-------------------------------	-------------------------------	-------------------------------	--

2. Оценочные средства, необходимые для оценки результатов обучения по дисциплине (модулю)

Перечень вопросов для экзамена:

1. Әзәби тел тарихы, уның өйрәнеү объекты, бурысы, сығанактары һәм периодтарға бүленеше. Ж.Ғ.Кейекбаев классификацияһы.
2. Әзәби тел тарихы, уның өйрәнеү объекты, бурысы, сығанактары һәм периодтарға бүленеше. Ғ.Б.Хөсәйенов классификацияһы.
3. Әзәби тел тарихы, уның өйрәнеү объекты, бурысы, сығанактары һәм периодтарға бүленеше. Дәрәслек авторзаре классификацияһы.
4. Төрки халыктарының кәрзәшлеге, кәрзәш телдәрзең барлыкка килеүе һәм классификацияһы.
5. Милләт формалашкансыға тиклемге төрки әзәби телдәрзең үсеш юлдары (Ә.Р.Тенишев периодизацияһы).
6. Руник әзәби тел (VII-IX быуаттар). Орхон-Йәнәсәй руна язмалары һәм башкорт ырыу тамғалары: уртак һәм айырмалы яктары.
7. Боронғо уйғыр әзәби теле (VIII-XVIII быуаттар).
8. Карахан-уйғыр әзәби теле (XI- XII быуаттар).
9. Хорезм-төрки әзәби теле (XIII- XIV быуаттар)
10. Сығатай әзәби теле (XV -XIX быуаттар)
11. Әзәби «төрки» теле үзенең варианттары менән һәр телгә хас үзенсәлектәр.
12. Дөйөм башкорт халык теле, уның формалашыуы (башкорттарзың дөйөм халык булып ойшоу процесы).
13. Төрки халыктарза язма культураның таралыуы.
14. “Алтын ярык” * VIII-IX быуаттар; Йософ Баласағунлы “Котазғу белек” (1068 й.).
15. Мәхмүт Кашғари “Диуану лөгәт әт-төрк” (1072-1074 й.); “Уғызнамә” һәм “Коркот ата китабы” әсәрзәре теле. Бирелгән әсәрзәргә башкорт әзәби теленең тарихы күзлегенән характеристика биреү.

16. XI-XIII быуаттарзағы башкорт-болғар әзәби бәйләнештәре. Кол Ғәлизең “Кисса-йи Йософ” (йәки “Йософ вә Зөләйха, “Йософ китабы” * 1212-1233 й.) әсәренәң тел-стиль үзенсәлектәре. Тарихи шәхес буларак Кол Ғәли тураһында башкорт, татар ғалимдары фекерзәре.

17. Кыпсак осоро әзәбиәте теле (XIII быуаттың икенсе яртыһынан XVI быуаттың тәүге яртыһы). “Китаб-и мәджмуға-йи тәрджүмән-и төрки вә әджеми вә мөғли вә фарси” (“Тәржемәғи төрки вә ғәрәби һүзлегә”); “Кодекс Куманикус” (“Коман мәжмуғаһы” * 1303 й.) әсәрзәренәң хәзәрге башкорт әзәби теленә мөнәсәбәте һәм тел-стиль үзенсәлектәре.

18. Котб “Хәсрәү вә Ширин” (1341-1342 й.); Харәзми “Мөхәббәтнамә” (1353-1354 й.); Хәсәм Кәтиб “Жәмжәмә солтан”; Сәйф Сараи “Гөлстан бит-төрки” (1391-1392 й әсәрзәренәң тел үзенсәлектәре.

19. XVI-XVIII быуаттарзағы әзәби тел тарихы: шәжәрә һәм риүәйәттәр; үтенес язмалары (жалобалар); тәуарихтар; халык ижады әсәрзәре теле.

20. Юрматы, Кыпсак, Үсәргән ырыулары шәжәрәләренәң тел-стиль үзенсәлектәре.

21. Тәуарих язмалары: Хисаметдин Мөсләмизең “Тәуарихи-и Болғарийа” (XVIII быуат азағы-XIX быуат башы); Т.Ялсығоловтың “Тарих намә-и болғар” (1805 й.); Ғ.Сокоройзоң “Тәуарих-и Болғарийа йәки Тәкриб-и Ғәри” (XIX быуат азағы) әсәрзәренәң тел үзенсәлектәре.

22. XIX быуаттың тәүге яртыһындағы әзәби тел тарихы. Суфыйсылык әзәбиәте әсәрзәренәң тел һәм стиль үзенсәлектәре.

23. Мәүлә Колой (XVII быуаттың икенсе яртыһы); Утыз Имәни (Ғәбдерәхим Усман (1752-1836); Мәнди Котош Кыпсаки (1763-1849) әсәрзәренәң тел үзенсәлектәре.

24. Тажетдин Ялсығолов әл-Башкорди (1767-1838); Шәмсетдин Зәки (1822-1865); Әбделмәних Карғалы (1782-1833) әсәрзәренәң тел үзенсәлектәре.

25. Һибәтулла Сәлихов (1794-1867); Ғәли Сокорой (1826-1889) әсәрзәренәң тел үзенсәлектәре.

26. XIX быуаттың икенсе яртыһындағы әзәби тел тарихы. М.Иванов, С.Күкләшев, М.Биксурин авторлығындағы укыу әсбаптарының үзенсәлектәре.

27. Мәғрифәтселек әзәбиәте әсәрзәренәң тел-стиль үзенсәлектәре. М.Акмулла (1831-1895).

28. М.Өмөтбаевтың грамматикаһының башкорт тел ғилемендә тоткан урыны.
29. Хәзерге башкортәзәби телен булдырыуға тәүге ынтылыштар (XIX быуат азағы-XX быуат башы).
30. В.В.Катаринский (1846-1902) авторлығында 1892 йылда сығккан, Н.Ф.Катановтың (1862-1922) 1898 йылда, А.Г.Бессоновтың (1848-1918) 1907 йылда донъя күргән башкорттар өсөн беренсе әлифбалары.
31. Һүзлектәр: «Краткий русско-башкирский словарь» (Ырымбур, 1893; 1899-1900).
32. Башкорт әзәби тел тарихында М.С.Кулаевтың(1873-1958) роле, уның авторлығында сығккан «Башкорттар өсөн өндәрзең әйтелеш нигеззәре һәм әлифба» (Казан, 1912).
33. XX быуат башындағы башкорт поэзияһының теле: М.Ғафури (1880-1934); А.Таһиров (1890-1937); Д.Юлтый (1893-1938); Ш.Бабич (1894-1919) әсәрзәренең тел-стиль үзенсәлектәре.
34. С.Якшығолов (1871-1931), Ф.Туйкин (1887-1938), М.Буранғолов (1888-1966) әсәрзәренең башкорт халык теленә яқынлығы.
35. XX быуат башындағы башкорт прозаһының һәм драматургияһының теле.
36. Р.Фәхретдиновтың сәсмә әсәрзәренең тел-стиль үзенсәлектәре.
37. XX быуат башындағы башкорт басмаһының (прессаһының) теле.
38. Башкорт милли язма әзәби теленең барлыкка килеүе, уның сығанактары.
39. Ғәрәп графикаһы осоро. Алфавитты булдырыу, дәрәсләктәр сығарыу, башкорт теленең нормаларын эшләү.
40. Латин графикаһыосоро: әзәби телдең артабанғы үсеше, функциональ стилдәрзең формалашыуы.
41. Башкорт теленең лексикаһы, уның үзенсәлектәре.
42. Рус графикаһына күсеү, алфавит һәм орфографияның артабанғы үсеше.
43. Башкорт теленең лексикаһының үсеше, уның камиллашыуы, байыуы.
44. 1957-58 й. орфографияны камиллаштырыу буйынса дискуссия.
45. Башкорт теленең орфоэпияһы һәм фонетикаһы үзенсәлектәре.

46. Әзәби телдең грамматик корошо һәм уның үсеше.
47. Хәзерге башкорт әзәби теленең грамматик корошо, уның халык һөйләү теле нигезендә формалашыуы һәм үсеше.
48. Башкорт теленең стилдәренең үсеше.
49. Орфографияла 1981 йылда булған үзгәрештәр.
50. Башкорт теленең фән булып формалашыу периодтары, проблемалары.

Экзаменационные билеты

Структура экзаменационного билета:

билет состоит из двух теоретических вопросов и практического задания

Образцы экзаменационных билетов:

Билет №1

1. Әзәби тел тарихы, уның өйрәнеү объекты, бурысы, сығанактары һәм периодтарға бүленеше. Ж.Ф.Кейекбаев классификацияһы.
2. XIX быуаттың икенсе яртыһындағы әзәби тел тарихы. М.Иванов, С.Күкләшев, М.Биксурин авторлығындағы уку эсбаптарының үзенсәлектәре.
3. Рунала язырға.

Задания для контрольной работы

Описание контрольной работы:

Контрольная работа состоит из двух заданий: теоретического вопроса и практического задания – анализа по прилагаемому образцу. Студент выполняет и сдает готовую работу

Пример варианта контрольной работы:

Анализы текста по данному плану

1.График-фонетик үзенсәлектәр.

Языузың телдең өндәр системаһын сағылдыра алыу кимәле. График-фонетик күренештәр. Һүзәрзең график-фонетик һүрәтләнешендә сиратлашыу. Мәсәлән: уғыз-кыпсак элементтары сиратлашыуы:

а) һүзбашында в һәм б өндәренә сиратлашыуы:

варды // барды, вирде // бирде һ.б.;

б) һүз башында б һәм м өндәренә сиратлашыуы:

бән // мән һ.б.;

в) һүз башында б өнөнә килеү-килмәү осрактары:

улмыш // булмыш һ.б.;

г) һүз азағында ғ // у-ү өндәренә сиратлашыуы:

тағ // тау, бағ // бау һ.б.;

ғ) төрлө позицияла д һәм т өндәренә сиратлашыуы: даш // таш, йеде // йете, ад // ат һ.б.;

д) ж // з һәм й өндәренә сиратлашыуы:

сүзлә // сүйлә һ.б.;

е) з // н һәм й өндәренә сиратлашыуы:

канда // кайда һ.б.;

ж) сингармонизм һакланыуы йәки һакланмауы: әүлийәләр, йортлары; әүлад (киләсәк быуын) һ.б.

2. Морфологик үзенсәлектәр. Шулайык Урал-Волгабуы төрки теле миҫалында карала.

Исемдәш һүз төркөмдәренә хас булған грамматик категориялар, уларзың үзенсәлектәре: уйғыр-карлук һәм уғыз-кыпсак формалары.

Исемләшкән кылымдарзың ғучы // гүче формаһы: гөнаһ кылғучы, файдати күргүче.

Хәбәрлек категорияһының тулы парадигмаһы.

Күплө кылғаузарынан -ларһәм -ләр генә кулланылыуы: оруғлар, кемсәнәләр.

Исемдәш һүз төркөмдәрендә һан категорияһы, икеләтелгән күплектәр: хәлайык-лар.

Килеш категорияһында боронғо һәм яңы формаларҙың сиратлашыуы:

а) боронғо уйғыр -дын // -дин һәм кыпсак -дан // -дән сығанак килеш ялғаузары менән кулланылған һүззәр: тарафдан // тарафдин, нәселәндин // нәселәндән;

б) уғыздың -а // -ә, -йа// -йә һәм кыпсактың -ға// -гә төбәү килеш ялғаузары менән килгән һүззәр: тархана // тарханға, безә // безгә;

в) нуль ялғаулы төшөм килеш: нәрсәмез // нәрсәмезне һ.б.

Иске төркизә сифат, алмаш һан һүз төркөмдәренең нығыныуы, тоторокланыуы:

а) олуғ // оло, ағыр // ауыр;

б) пең (мең), туғыз йөз илле тукыз;

в) бән // мән (мин), андин (унан), анлар (улар), ошбу (ошо) һ.б.

Иске төркизә кылымдарҙың бирелеше.

Боронғо формалары:

а) кылым нигезенә -уң/ -үң, -ғыл-гел ялғаузары кушып яһалған бойорок формаһы: көрүң, йүреткел;

б) -маз-мәз ялғаулы киләсәк заман кылымдың юклек формаһы: карамаз, килмәз;

в) -ғай-гәй формаһы: биргәй, улғай;

г) -мыш-меш үткән заман ялғаулы формаһы (бик йыш осрай): калмыш, күммеш;

ғ) -мак-мәк ялғаулы кылымдың киң кулланылышлы булыуы: түләмәк, булмакы;

д) сифат кылымдың -мыш-меш, -дык+ы, -дек+е, йан-йән, -ан-ән формалары: пешмеш (бешкән), кылдыки (кылған), терелдеке (терелгән) һ.б.;

е) -йу-йү ялғаулы хәл кылым: эстәйү (эзләп);

ж) ул-, әйлә-, кыл- ярамсы кылымдар кулланыуы: сауык кылған һ.б.

Кылымдың кыпсак формаларынан:

а) -а, -ды, -ған, -ыр, -а иде, -ған иде ялғаулары : дәфен улынған ер (күмелгән ер), ағар (ағыр);

б) хәбәр һөйкәләшендә -ычак: барычак (барасак);

в) шарт һөйкәләшендә: -са: ачулса (асылһа);

г) хәл кылымда: -ыб, -ғач, -ғанчы: уғырлаб (урлап), йазыб идеек (йазып бирзек);

ғ) бойорок һөйкәләшендә: нуль аффиксы;

д) сифат кылымда: -ған: чықарған китабымыз (сығарған);

е) уртақ кылымда: -ырға ялғауы кулланыла.

Шулай ук ярзамсы һүз төркөмдәре: бәйләүестәр: берлән-берлә-белә-илән, үчүн, суңра-суң, кезин, ғәйре һ.б.; теркәүестәр: вә, ки, әммә, әгәр, вә һәм, мәгәр кем, чүнки һ.б.

3. Синтаксик үзенсәлектәр.

Ябай һәм кушма һөйләмдәр кулланылышы. Уларза һүз тәртибе. Мәсәлән: *Асыл Йурматының угланлары Тухал Шәғали бинең оругы күб үчүн, барча халайыклар би дәйеб әйтәләр* (Юрматы ырыуы шәжәрәһенән).

Ғәрәп-фарсы һәм төрки изафеттары: ғүмере мөддәте-мөддәте ғүмере һ.б.

Әйәрсән һөйләмдәрзең баш һөйләмгә ки, ким, зирә ки теркәүестәре ярзамында әйәреүе. Хәл кылымдың -ыб формаһындағы әйәрсән һөйләмдәр.

Телмәр төрзәре: монологик, тура телмәр үзенсәлектәре.

4. Лексик-семантик үзенсәлектәр. Иске төркизең лексикаһы, уның төрлө катламдарзан ойшоуы. Боронғо һәм яңы һүззәрзең йәнәшә кулланылышы: чук-күб, кары-карт һ.б. Килеп сығышы буйынса һүззәргә анализ: дөйөм төрки, ориентализмдар (көнсығыш сығанақлы), урыс теленән үзләштерәүзәр. Диалект һүззәре: ауырзык, казаннаш һ.б. Халык ижадына һәм йәнле һөйләү телмәренә хас һүззәр кулланылышы.

5. Стилистик үзенсәлектәр. Һүззең стилистик катламы һәм кулланылышы.

I

1. Әзәби тел тарихын периодтарға бүлеү.

2. Бирелгән текска әзәби тел күзлегенән кылыкһырлама биреү.

«Беззең башкорттар ысболош йөрөгәндәр. Юрматы эсендәге ерзәр иркен улған. Ер бүлеме булмаған. Йәйләү күсеп, бейә бәйләп, кымыз эсеп, фәрәуанлык улып, ашлыкты әз сәсеп, күп алып, бик бәрәкәт улған. Был Сукайлы буйына егерме ауыл күсеп ултырар ирзеләр. Торышлы башына ете ауыл күсәр ирзеләр. Ташлыяр тамагына унлап ауыл күсәр ирзеләр».

*Мона шәһре Казанны, яр,
Карасаң кәррә гәр унар,
Назар сайын назы тәкрар,
Һаман фазле гәя нсаздыр,
Ләбибләр күблеге берлә,
Әдибләр күблеге берлә,
Табибләр күблеге берлә,
Тәмам илгә гәян саздыр*

Ғәли Сокорой «Мәдхе Казан»

II

1. Әзәби тел тарихының өйрәнеү объекты, бурысы, сығанактары.
2. Бирелгән текска әзәби тел күзлегенән кылыкһырлама.

«Ашлыкты аз сәсеп, күп алып ирзек. Тары сәсеме ат өстәнән сәсер ирзеләр. Беззең башкорт йәмғиәте бик аз сәсер ирзе. Хөкөм илән кыстап сәстерәр ирзе мәхкәмә. Бер дә сәсмәгән кемсәнәне «Ник сәсмәйһең?»— тип атбитка алып, ороп-һуккандар. Унан һуң беззең башкорт йәмәгәтенә душ башына берәр эсмәң арыш сәсеүгә әмер булған».

*Рабби кәрим кодрәте
Мәзкүр идәм орғатты
Чыңғыз ханның заманы.
Кичмеш Адәм әүладе,
Башкорд халкы бабасы,
Би Тук-саба уғланы,
Мөйтан димәккә аны...*

Үсәргән ырыуы шәжәрәһе

«Юрматы кәбиләһе башкорттары шәжәрәһенә кушымта».

III

1. Орхон-Йәнәсәй комарткылары һәм башкорт ырыу тамгалары.
2. Бирелгән текска әзәби тел күзлегенән кылыкһырлама.

«Вәжүдкә килеүем сәнәи һижриә Оло падиша хан оло би Алексей 1091 сәнә сәнәи миладиәд 1680 сәнә. Михайлович Оло кече ак шәһәрне Йәтим бала улмакиан аз гилемле бакургадан хат без башкортлардан улдым. Мал утлатып йөрөгән сүз. Ул бездән йәсерне ничек казаклар бәне алып кайтып теләйдер? Бездән дәхи ни яхшылык киттеләр беззә мөлдәкә ултырһың теләйдер! Без падишанан яхшылык тип. Бән разый улдым. Жайыктың көтәбез. Падиша безне аманат берлән кыбланан төнгә карай бөгөлгән борон тоткан юк иде. Яхшылык ерендә казак макамына барганда рәхиме берлән саклаган иде. Инде бәңә 20 сәнә ирзе. Биш йыл мөлдәкә падиша безне кол итәрмен боронгодай улгас, бер казак бейе бәңә дисә аманатымызны ебәрсүн зәүжәлеккә кызын вирзе». «Ялан үземезгә. Нуғай юлы Бөрйән ырыуы шәжрәһе». Башкорттарының 1663 йылдың 16 октябрәндә Өфө воеводаһы кенәз А.М.Волконскийға язған жалобаһынан.

IV

1. Шәжәрәләрзең тел үзенсәлектәре.
2. Бирелгән текска әзәби тел күзлегенән кылыкһырлама.

«Кояштың бөтөн йыһанга Әссәләмәғәләйкүм асыл затка, таралған зыяһы илә кәсеб ләтафәт Майданда узуб килгән аргымакга. иткән инең, һин нә кәзәргүзәл вә нә Лайыкдаб дәрәжәгә йаздым сәләм, кәзәр зә хуш есле инең. Аһ, хаин! Төбөндә жүйрүк булмасак да... Берәү һиңә кул һуззы, ботагыңды «Акмулланың әткәсенә йазмыш ләхзалык зауқына һине корбан итте. мөктүбе» Башкалар за хәләңә мәрхәмәт итмәйенсә вә кызғанмайынса һине таптап үтәләр»

«Тузан-тупрак араһында калған
бер сәскәгә бер хитап».

V

1. Суфыйсылык әсәрзәренәң тел үзенсәлектәре.
2. Бирелгән текска әзәби тел күзлегенән кылыкһырлама.

«Әл-кисса, мәглүм ки, бән кәминә сабий вақытымда «Тәуарихи Болғарийа» китабыны үзе кәләмем илә нәкел иткән инем. Күп урында гакылыма тоғро килмәгән һүззәренә инкаран һалған инем вә күп урында телем илә хилафтарыны азһар кылған инем».

*Табуб форсат әмирләрдән,
Йөрүб һангамә йерләрдән,
Йетешдек шәһәр Акйарға -
Севастополь дийәнләрдән...*

«Дәр сәфәр Кырым» М.Өмөтбаев.

Ғ.Сокорой «Тәуарихи Болғарийа,
йәки Тәкриби Ғари».

VI

1. Мәғрифәтселек әсәрзәренәң тел үзенсәлектәре.
2. Бирелгән текска әзәби тел күзлегенән кылыкһырлама.

«Өсөнсө дәүер» – югарыла әйтелгәнсә, ике телдә сығып килгән газеты укыусылар араһында яратмаусылык тыугас, йәки икенсе төрлө итеб әйткәндә, башкорт массаһына башкорт телендә әзәбиәт төзөү кәрәклегә нык һизелгәс, Башкортостан хөкүмәте

*Зөләйха ул олугның кызы ирмеш,
Ястыкы атасының дезе ирмеш,
Йософтоң сүрәтен төштә күрмеш,
Аңламыш һәм хәкикәт белмеш
имде...*

Кол Ғәли «Кисса-и Йософ».

*Һәр ике телдә лә газета сыгарырга
карат яһаб шуны ғәмәлгә куйзы.
Бына был һуңғы дәүерзе
«Башкортостан» газетаның бер
йылы тиб атайбыз»...
«Башкортостан», 1924, № 95.*

VII

1. Ғәрәп графикаһы осоро.
2. Бирелгән текска әзәби тел күзлегенән кылыкһырлама.

*«Борын бер карт бар ийе ди.
Аның өс уғлы бар ийе ди. Кескәйе
таз ийе ди. Карт балаларына «йәйә
ук йасаңыз да атуңыз! Уғыңыз
кайда төшсә, шунан кыз алуб
бирермен» диб, әйтде ди».*

М.Ғафури. «Башкорт шиүәсендә
әкиәт».

*“... Тәңри ярлыкадукын үчүн, өзүм
котым бар үчүн, каган олуртым.
Каган олурый, йок чыған бодуныг
коп кабарттым, чыған бодуныг бай
кылтым, аз бодуныг үкүш кылтым.
Азу бу сабымда игид барғу? Түрк
бегләр, бодун, буны эсидиң! Түрк
бодуныг тир(ин) эт тутсыкыңын
бунта уртым, яңылып үләксикиңин
йемә бунта уртум, неңнәң сабым
эрсәр, беңгү ташка уртум...” 734
йылда үлгән Муғилән (төз. –
Могилан) кағандың кәбер
ташындағы языу монолог-мөрәжәғәт
төсөн алған*

VIII

1. Латин графикаһы осоро.
2. Бирелгән текска әзәби тел күзлегенән кылыкһырлама.

*«Зимства чыкган йылдан башлап,
Оринбургски почтавий йулда
Камышлы чуаш ауылында Өршәк
дарйасына күперне һәм гатларны
йахшы итүб зимства йасатсун диб
дәгүләшдек. Мәглүмдер, әүәлендә
почтавий һәм прасилучный йулар
һәм күпер төзәтеү шаһәнә һәм
зимский налуг түләй торган
крәстийән башкорт, мишәр, тибтәр,
чуаш вә гәйре йасак түләй торган
халыкның зәммәсендә иде...».*
М.Өмөтбаев. «Өршәк күпере».

*Акча кайда кышламыш? Канлы
йирдә кышламыш.*

*Каны нечик йокмамыш? Кан
ортада кышламыш.*

*Ол карын явыдыр.
«Кодекс куманикус»тан йомак.*

IX

1. Руна осоро.
2. Бирелгән текска әзәби тел күзлегенән кылыкһырлама.

*«Тарих мең дә етмеш бердә ирде.
Башкорт рус белән ягы булды. Барс
йылы ирде. Андин суң мең дә етмеш
тукызда ирде: Плид – казак ягы
булды. Мең дә сиксән тукузда ирде:
асманда Бер якты өлкән йолдоз
пәйда булды. Көндин төн яктылығы
артды...»*

Эликкә якын хас хажип эрди бир...

Аты Эрсик, Элик бирлә сөзкә бир...

Көрүп севди хажип бу Айтолдыны,

Тилиндә йорытты камуг өгдини...

Аны севди көңлүн, аны тарлады,

Элик тарыкка бу ярагай, тәди...

*Йософ Баласағуни “КОТАЗҒУ
БИЛИГ”*

X

1. Боронғо уйғыр әзәби теле осоро.
2. Бирелгән текска әзәби тел күзлегенән кылыкһырлама.

«Русия тарихының арғы ягында Даниал тигән кеше булган. Кулында тыб китабы булган. Шул тыб китабында күренә икән: диңгез уртаһында бер йәшел ағас бар. Шул ағастың япрағын кайнатып эшәң, кеше үлмәй икән, мәңге йәшәй икән. Уны калай итеп алырға? Ыбуза кешене батырмай икән бер ағастың япрағы. Анны калай итеп эзләп алырға?» «Даниал хикәйәте».

Эрдәм башы – тил. От түтүнсиз болмас, йигит язуксыз болмас.

Әзәп башы – тел. Ут төтөнһөз булмас, егет язукһыз булмас.

Андуз болса, ат өлмәс. Сув көрмәкинчә этүк тартма.

Андыз булһа, ат үлмәс. Ыбу күрмәйенсә итегенде сисмә.

Мәхмүт Кашғари «ДИУАНУ ЛӨҒӘТ ӘТ-ТӨРК».

XI

1. Орхон-Йәнәсәй, Алтай руна комарткылары.
2. Бирелгән текска әзәби тел күзлегенән кылыкһырлама.

«Дар әл-исламдың был юлда булыусы кәлгәләрен; гәрсә дәүләт заһиры күп булһа ла, тәрбиәләр вә һаклыктар бер зә камалатка ирешмәгәндер. Хатта мәхкәмәләрендә билет мәглүм итергә лә белмәйзәр, һис бер тәртип вә низам юк икән. Бәс. Мәмләкәти Русияла булган низамдар саклы низамдар бер ерзә лә булмаһа кәрәктер...» Ғәли Сокорой. Нәсимә әс-саба.

Андуз болса, ат өлмәс. Сув көрмәкинчә этүк тартма.

Андыз булһа, ат үлмәс. Ыбу күрмәйенсә итегенде сисмә.

Мәхмүт Кашғари «ДИУАНУ ЛӨҒӘТ ӘТ-ТӨРК».

XII

1. Орхон-Йәнәсәй, Алтай руна комарткылары.

2. Бирелгән текска әзәби тел күзлегенән кылыккырлама.

*«Курсай бабай бер нисә мең Түрк бегләр, бодун, буны эсидиң!
десятина самаһында бер баксага Түрк бодуныг тир(ип) эт
мәлик бер карт ине. Уның тутсыкыңын бунта уртым, яңылып
баксаһының уртаһынан бер йылга үләксикиңин йемә бунта уртум,
ага ине. Бында емешле ағастарзан неңнәң сабым эрсәр, беңгү ташка
муйыл, карагат, балан, сәтләүек уртум...» 734 йылда үлгән Муғилән
ағастары үсә ине. Емешһез (төз. – Могилан) кағандың кәбер
ағастарзан нарат, кайын, шыршы, ташындағы языу монолог-мөрәжәғәт
тал, йүкә, өйәнке вә башка ағастар төсөн алған
за бар ине... Хатта ки был баксала төрлө мәгдәнле барлығы сүйләндә ди».*

Һәзи Сәғзи. Ер һатыузың ғакиләте.

Перечень вопросов к тестовому заданию

1. Әзәби тел өсөн нимәләр хас?

- А) эшкәртелгәнлек, нормалары булыуы
- Б) диалекттарзан өстөн тороуы
- В) бөтәһе лә

2. Башкорт әзәби теленәң тәүге проекты касан раслана ?

- А) 1923 йылда
- Б) 1932 йылда славян
- В) 1999 йылда.

3. Башкорт теле касан хәзер кулланылған графикаға күсте?

- А) 20-се быуат башында
- Б) 20-се быуаттың 30-сы й.
- В) 20-се быуаттың 40-сы й.

4. Башкорт теле нигезендә ниндәй диалекттар ята?

А) кыуакан һәм юрматы

Б) кыуакан ғына

В) юрматы ғына

5. Өзәби телдең ниндәй нормалары бар?

А) лексик, стилистик

Б) грамматик, орфоэпик, орфографик

В) бөтәһе лә

6. Ғайса Хөсәйенов башкорт өзәби телендә нисә осор билдәләй?

А) 1

Б) 2

В) 3

7. Хәзерге башкорт өзәби теленең төп сығанактары ниндәй?

А) Урал – Волга буйы төркийе

Б) поэтик халык ижады әсәрзәре теле, йәнле һөйләү теле

В) бөтәһе бергә

8. «Өзәби тел – нормаға һалынған тел» мәкәләһе авторы?

А) М.Акмұлла

Б) М.Өмөтбаев

В) В.Псәнчин.

9. «Башкорт язуы тарихынан» китабы авторы?

А) К.З.Әхмәров

Б) Ғ.Ғ.Сәйтбатталов

В) М.В.Зәйнуллин

10. Дөйөм халык теленең билдәле бер территорияла йәшәгән, һан яғынан шактай сикләнгән кешеләр һөйләшкән телмәр төрө.

А) диалект

Б) диалог

В) полилог.

11. Сығышы буйынса башкорт теле ниндәй телдәр ғаиләһенә карай?

- А) төрки
- Б) монгол
- В) славян

12. Төрки телдәренең икенсе атамаһын беләһегезме?

- А) R-телдәр
- Б) Z-телдәр
- В) 3-телдәр

13. Башкорт теле ниндәй төркөмгә инә?

- А) көнъяк-көнбайыш
- Б) төнъяк-көнбайыш
- В) көнсығыш

14. Ж.Ф.Кейекбаев кәрзәш телдәрҙең килеп сығыуын ниндәй теорияға нигезләнеп дәлилләй?

- А) К.Маркс
- Б) Ф.Энелс
- В) К.Маркс, Ф.Энгельс

15. Башкорт теленә ниндәй тел яҡын кәрзәш һанала?

- А) татар
- Б) сыуаш
- В) тува

16. R-телдәрҙең бөгөнгө көнгә тиклем һаҡланып калған вәкиле?

- А) татар
- Б) казак
- В) сыуаш

17. А.Дыбо һәм Ф.Хисаметдинова фекеренсә, башкорт теле қасан бүленеп сыға?

- А) безҙең эраның II быуатында
- Б) безҙең эраның IV быуатында
- В) безҙең эраның I-IV бб.

18. Кәрзәш телдәр ниндәй телдән килеп сыккан?

- А) сығанак
- Б) халык
- В) төркөм

19. Орхон-Йәнәсәй комарткылары ниндәй графикала һакланылған?

- А) гәрәп
- Б) латин
- В) руна

20. «Кисса-йи Йософ» әсәре ниндәй халыктың әзәби комарткыһы?

- А) татар
- Б) дөйөм төрки
- В) башкорт

21. Башкорт әзәби теленең тарихын өйәнәүсә, «Башкорт әзәби теленең ике быуаты» хезмәтенең авторы?

- А) Ғ.Ғ.Каһарманов
- Б) И.Ғ.Ғәләүетдинов
- В) Р.Х.Халикова

22. Кол Ғәли ниндәй әсәр авторы?

- А) «Хәсрәү вә Ширин»
- Б) «Кисса-йи Йософ»
- В) «Сыңғызнамә»

23. *Оруз, таг, агыр* һүззәрәндә кайһы графонема хәзәрге башкорт телендә сифатын үзгәрткән?

- А) ғ
- Б) һүз башында
- В) һүз уртаһында.

24. *Тарафдин, тарафдан, нәселәндин, нәселәндән* һүззәрәндә ниндәй килеш ялғауы кулланылған?

- А) төп

Б) эйәлек

В) сығанак.

25. «Котазғу билиг» (кот килтереүсе белем) әсәре авторы һезгә танышмы?

А) Й.Баласағуни

Б) М.Кашғари

В) Х.Кәтиб.

26. Сығатай әзәби теленә нигез һалыусы кем?

А) Алишер Науаи

Б) Әбүл Ғази

В) Мәхмүт Кашғари.

27. Орхон-Йәнәсәй руна язмаларын өйрәнәүсә башкорт ғалимы кем ул?

А) И.Ғ.Ғәләүәтдинов

Б) М.Ә.Әхмәтов

В) Ә.Ә.Юлдашев

28. Ниндәй әзәби телде Алтын Урза теле тип атағандар?

А) уйғыр

Б) сығатай

В) хорезм-тәрки.

29. Батырша батшаға нимә яза?

А) бойорок

Б) хат

В) өндәмә.

30. Үсәргән ырыуы шәжәрәһе ниндәй стилдә язылған?

А) прозаик

Б) поэтик

В) драматик.

31. Бүрәнә, ысмала, арыш, ызма һүззәре башкорт лексикаһына қасан килеп ингән?

А) Башкортостан Рәсәйгә кушылғас

Б) 1557 йылға тиклем

В) 1918 йылда.

32. Тажетдин Ялсығоловтың псевдонимы

А) әл-Болғари

Б) әл-Башкорди

В) әл-Казанлы.

33. «Чыңгыз хан заманындан калған ханлар мәғлүм булсун...». Был һөйләм менән ниндәй ырыу шәжәрәһе башланған?

А) Үсәргән

Б) Юрматы

В) Кыпсак

34. «18-19 бб. башкорт шәжәрәләренең һәм акт документтарының теле» («Язык башкирских шежере и актовых документов XVIII-XIX вв.») китабының авторы кем?

А) Р.Х.Илишева

Б) Р.Х.Халикова

В) И.Ғәләүетдинов.

35. «Тәүарихи Болғарийа, йәки Тәкриб-и Ғари» авторын атағыз.

А) Т.Ялсығолов

Б) Х.Мөслими

В) Ғ. Сокорой.

36. «Гөнаһ эшләр», «ғазаб әйлә», «тәүбә ит» кеүек һүзбәйләнештәр әзәби телдең кайһы осорона тап килә?

А) мәғрифәтселек

Б) суфыйсылык

В) юк.

37. Был өзөктөң авторы кем?

Укыгандар күктә осар, һыуза йөзәр,

Юктыр унда әүлиәлек, кирәмәттәр...

А) М. Өмөтбаев

Б) Акмулла

В) Ш. Бабич.

38. «Батыршаның императрица Елизавета Петровнаға язған хаты»н ниндәй башкорт ғалимы ентекле тикшергән?

А) Ғ.Хөсәйенов

Б) Ж.Кейекбаев

В) Ғ.Каһарманов

39. М.Өмөтбаев авторлығындағы «Татар нәхәүәһенәң мохтасары»нда шулай ук ниндәй телдең үзенсәлектәре сағылған?

А) башкорт

Б) урыс

В) татар

40. 19 б. азағы – 20 б. башында тәржемәсе буларак киң танылыу яулаған мәғрифәтсе шағир кем?

А) М.Акмулла

Б) М.Өмөтбаев

В) Р.Фәхретдинов

41. Ш.Зәки, Ә.Карғалы, Һ.Сәлихов, Ғ.Сококой, Р.Фәхретдинов – был суфый шағирзәр исемлегендә кем үз урынында кулланылмаған?

А) Ш.Зәки

Б) Ә.Карғалы

В) Һ.Сәлихов

42. Акмулланың шиғырзарын казак теленән башкорт теленә кайтарыусы ғалим

А) М.Акмулла

Б) Ғ.Хөсәйенов

В) М.Өмөтбаев

43. *Семсер, әүлад, тәксир* һ.б. һүззәре ниндәй төркөмгә карай?

А) диалектизмдар

Б) неологизмдар

В) историзмдар

44. И.Ф.Гәләүетдинов Урал-Волга буйы төркийен үзенең «Башкорт әззәби теле тарихы» (Өфө, 2008) хезмәтендә нисек атай?

А) Урал-Волга буйы төркийе

Б) Урал-Изел буйы төркийе

В) Волга-Волга буйы төркийе

45.М.Акмулла Ш.Мәржәнигә арнап нимә язған?

А) мәзхиә

Б) мәрсиә

В) робағи

46. *-зыл/-зел* ялғауы кылымдың ниндәй һөйкәләш формаһы?

А) хәбәр

Б) бойорок

В) шарт

47. Ғосманлы төрөк лексикаһы йоғонтоһон ниндәй һүззәр төркөмөндә күрергә мөмкин?

А) *әв (өй), анчалайын, чук (күп), вармак*

Б) *мәүләүийә, хакимия, кубравийя*

В) *вакт, бәхт, хөкм.*

48. «Сахрада», «Шикәйәт» шиғырзари авторын беләһегезме?

А) Ә.Карғалы

Б) Һ.Сәлихов

В) Ш.Бабич.

49. «Мәдхә Казан» («Казанды мактау») шиғыры авторы

А) Ә.Карғалы

Б) Һ.Сәлихов

В) Ғ.Сокой

50. Ниндәй мәғрифәтсе шағир «...*аткәсенә йазмыш мәктүбе*»н яза?

- А) М.Акмулла
- Б) М.Өмөтбаев
- В) Р.Фәхретдинов.

51. Сокорой псевдонимлы суфый шағирзың ысын исем-шәрифтәрен атағыз

- А) Мөхәммәт Ғәли ибн Ғәбд әс-Салих улы Кейеков
- Б) Әбделмәних Карғалы
- В) Мәнди Котош Кыпсаки

52. М.Өмөтбаевтың «Бижәнәб остаз Мирсалих ибн Мирсәлим генерал Биксурин» шиғыры ниндәй телдә язылған?

- А) асыл
- Б) түбән ябай һөйләм телендә
- В) диалектта.

53. *Китап, әзәбиәт, тәғлимәт, ғалим, ғилем, кәләм, рух, мәкәлә* һүззәре башкорт лексикаһына ниндәй көнсығыш теленән килеп ингән?

- А) ғәрәп; Б) фарсы; В) татар.

54. *Бен, бин, бәңгү, бойун* һүззәрендәге тәүге тартынкы өн хәзерге башкорт телендә ниндәй өнгә күскән?

- А) в
- Б) л
- В) м

55. Ырымбурза «*Чүкеш*», «*Карчыға*», «*Чикерткә*», «*Яз*», «*Кармак*», «*Дин вә мәғишәт*» кеүек вақытлы матбуғат басмалары әзәби телдең кайһы осоронда донъя күргән?

- А) Х Х б. башында
- Б) Х Х б. азағында
- В) Х ХІ б. башында

56. ХХ б. башындағы (1910 й.) журнал биттәрендә «Тел ярышы» бәхәсе ниндәй вақытлы матбуғат басмаһында ойошторола?

- А) «Чүкеш»
- Б) «Шура»

В) «Акмулла»

57. Ж.Ф.Кейекбаев башкорт эзэби теле үсешендэ нисэ осор билдэлэй?

А) 1

Б) 2

В) 3

58. Башкорт эзэби теле тарихының ниндэй осоронда *-лык/-лек* исем яһаусы ялғау әүземләшәп китә?

А) XVIII б. башында

Б) XX б. башында

В) XXI б. башында.

59. Башкорт язма эзэби теле XX б. 30-40-сы йй. ниндэй графика куллана?

А) кириллица

Б) ғәрәп

В) латин

59. Башкорт эзэби теленәң орфографияһында һуңғы үзгәрештәр йылы –

А) 1957

Б) 1981

В) 2010

60. Башкорт теленәң аңлатмалы һүзлеге бармы, ул нисә томда?

А) бар, I томда

Б) бар, II томда

В) юк

61. Башкорт лексикографияһы башында тороусы ғалим кем?

А) В.В.Катаринский

Б) Н.Ф.Катанов

В) М.С. Кулаев

62. Н.К.Дмитриевтың «Башкорт теле грамматикаһы» башкорт телендә қасан донъя күргән?

А) 1924

Б) 1936

В) 1950

63. «Хәзерге башкорт әзәби теле грамматикаһы» (М., 1981) кем редакцияһында сығарылған?

А) М.Ә Әхмәтов

Б) Ғ.Ғ.Сәйетбатталов

В) Ә.Ә. Юлдашев

64. Башкорт теле қасан дәүләт теле хоқуғын алды?

А) 1917 й.

Б) 1999 й.

В) 2002 й.

65. Мстислав Александрович Кулаев башкорттар өсөн нимә язған?

А) роман

Б) өндәрзең әйтелеш нигеззәре һәм әлифба

В) һүзлек

Темы рефератов

1. Изучение древнерунических надписей в Башкортостане (Ахметов М.А., Ямалетдинов М., Янбердин И. и др.) и башкирские родовые знаки.

2. Махмут Кашгари. Язык словаря «Диуану люгат ат-тюрк».

3. Кул Гали «Кисса-и Йусуф» (язык, лексика).

4. Йусуф Баласугуни. Язык «Кутадгу белек».

5. Язык «Кодекс Куманикус».

6. Язык башкирских шежере.

7. Анализ письма Батырши императрице.

8. Сообщение о башкирских таварихах.

9. Язык суфийских поэтов (Т.Ялчыгулов, А.Каргалы, Ш.Заки и др.)
10. Поэты-просветители (М.Акмулла, М.Уметбаев, Р.Фахретдинов).
11. Башкирская письменность в разной графике (араб, латин, рус).
12. Вклад Дж. Г. Киекбаева в башкирскую лексику.
13. Т.Байышев - диалектолог и лексикограф.
14. Современные филологи о башкирском литературном языке.
15. Краткая аннотация научных трудов И.Г.Галютдинова («Два века башкирского литературного языка»; «Башкорт эзэби теле тарихы»).

3. Методические материалы, определяющие процедуры оценивания результатов обучения по дисциплине (модулю), описание шкал оценивания

Виды учебной деятельности студентов	Балл за конкретное задание	Число заданий за семестр	Баллы	
			Минимальный	Максимальный
Модуль 1. История башкирского литературного языка с древнейших времен и до XX века				
Текущий контроль				25
Тестовые задания	2	10	0	20
Выступления с сообщениями по темам рефератов	5	1	0	5
Рубежный контроль				15
Контрольная работа	5	3	0	15
Модуль 2. История башкирского литературного языка XX – XXI веков				
Текущий контроль				15
Тестовые задания	2	5	0	10
Выступления с сообщениями по рефератам	5	1	0	5
Рубежный контроль				15
Контрольная работа	15	1	0	25
Посещаемость (баллы вычитаются из общей суммы набранных баллов)				

1. Посещение лекционных занятий				- 6
2. Посещение семинарских и лабораторных занятий				- 10
Итоговый контроль				
1. Экзамен				30

Рейтинг-план дисциплины

Виды учебной деятельности студентов	Балл за конкретное задание	Число заданий за семестр	Баллы	
			Минимальный	Максимальный
Модуль 1				
Текущий контроль				20
1. Аудиторная работа	1	13	0	13
2. Тестовый контроль	0,25	28	0	7
Рубежный контроль				15
1. Реферат	5	3	0	15
Модуль 2				
Текущий контроль				20
1. Аудиторная работа	1	14	0	14
2. Тестовый контроль	0,25	24	0	6
Рубежный контроль			0	15
1. Письменная контрольная работа	5	3	0	15

Поощрительные баллы				
1. Публикация статей	5	2	0	10
Посещаемость (баллы вычитаются из общей суммы набранных баллов)				
1. Посещение лекционных занятий			0	-6
2. Посещение практических (семинарских, лабораторных занятий)			0	-10
Итоговый контроль				
1. Экзамен			0	30

Критериями оценивания при модульно-рейтинговой системе являются баллы, которые выставляются преподавателем за виды деятельности (оценочные средства) по итогам изучения модулей (разделов дисциплины), перечисленных в рейтинг-плане дисциплины (для экзамена: текущий контроль – максимум 40 баллов; рубежный контроль – максимум 30 баллов, поощрительные баллы – максимум 10; для зачета: текущий контроль – максимум 50 баллов; рубежный контроль – максимум 50 баллов, поощрительные баллы – максимум 10).

Шкалы оценивания:

от 45 до 59 баллов – «удовлетворительно»;

от 60 до 79 баллов – «хорошо»;

от 80 баллов – «отлично».

Критерии оценки экзамена

Критерии оценки (в баллах):

- **25-30 баллов** выставляется студенту, если студент дал полные, развернутые ответы на все теоретические вопросы билета, продемонстрировал знание функциональных возможностей, терминологии, основных элементов, умение применять теоретические знания при

выполнении практических заданий. Студент без затруднений ответил на все дополнительные вопросы. Практическая часть работы выполнена полностью без неточностей и ошибок;

- **17-24 баллов** выставляется студенту, если студент раскрыл в основном теоретические вопросы, однако допущены неточности в определении основных понятий. При ответе на дополнительные вопросы допущены небольшие неточности. При выполнении практической части работы допущены незначительные ошибки;

- **10-16 баллов** выставляется студенту, если при ответе на теоретические вопросы студентом допущено несколько существенных ошибок в толковании основных понятий. Логика и полнота ответа страдают заметными изъянами. Заметны пробелы в знании основных методов. Теоретические вопросы в целом изложены достаточно, но с пропусками материала. Имеются принципиальные ошибки в логике построения ответа на вопрос. Студент не решил задачу или при решении допущены грубые ошибки;

- **0-10 баллов** выставляется студенту, если он отказался от ответа или не смог ответить на вопросы билета, ответ на теоретические вопросы свидетельствует о непонимании и крайне неполном знании основных понятий и методов. Обнаруживается отсутствие навыков применения теоретических знаний при выполнении практических заданий. Студент не смог ответить ни на один дополнительный вопрос.

Критерии оценивания практического (семинарского) занятия:

1 балл - выставляется студенту, сформулировавшему полный и правильный ответ на вопросы семинара, логично структурировавшему и изложившему материал. При этом студент должен показать знание специальной литературы. Необходимо продемонстрировать умение обозначить проблемные вопросы, дать исчерпывающие ответы на уточняющие и дополнительные вопросы.

0,5 балла - выставляется студенту, который дал полный правильный ответ на вопросы семинара с соблюдением логики изложения материала, но допустил при ответе отдельные неточности, не имеющие принципиального характера. Или студенту, недостаточно чётко и полно ответившему на уточняющие и дополнительные вопросы.

0 баллов - выставляется студенту, если он не дал ответа по вопросам семинара; дал неверные, содержащие фактические ошибки ответы на все вопросы; не смог ответить на дополнительные и уточняющие вопросы. Или студенту, отказавшемуся отвечать на вопросы семинара.

Контрольная работа

Контрольная работа выполняется письменно, на семинарском занятии после завершения модуля для подведения итогов по изученному разделу учебной программы. Проводиться с целью проверки умения применять полученные знания для выполнения заданий определенного типа по разделу или модулю учебной дисциплины.

Критерии оценки:

- **15-10 баллов** выставляется студенту, если студент дал полные, развернутые ответы на все теоретические вопросы, продемонстрировал знание функциональных возможностей, терминологии, основных элементов, умение применять теоретические знания при выполнении практических заданий. Практическая часть работы выполнена полностью без неточностей и ошибок;

- **9-5 баллов** выставляется студенту, если студент раскрыл в основном теоретические вопросы, однако допущены неточности в определении основных понятий. При выполнении практической части работы допущены несущественные ошибки;

- **4-1 баллов** выставляется студенту, если при ответе на теоретические вопросы студентом допущено несколько существенных ошибок в толковании основных понятий. Логика и полнота ответа страдают заметными изъянами. Заметны пробелы в знании основных методов. Теоретические вопросы в целом изложены достаточно, но с пропусками материала. Имеются принципиальные ошибки в логике построения ответа на вопрос. Студент не решил задачу или при решении допущены грубые ошибки;

- **0 баллов** выставляется студенту, если он отказался от ответа, ответ на теоретические вопросы свидетельствует о непонимании и крайне неполном знании основных понятий и методов. Обнаруживается отсутствие навыков применения теоретических знаний при выполнении практических заданий.

Критерии оценки теста

Критерии оценки (в баллах)

0 баллов выставляется студенту, если он не выполнил тестовые задания;

0,25 баллов выставляется студенту, если он выполнил 1 тест;

0,25-13 баллов выставляется студенту если он выполнил все 52 теста, предусмотренных по 2 модулям.

Требования к рефератам:

Реферат используется в качестве средства отчетности. Он представляет собой небольшое (10-12 страниц машинописного текста) научное исследование и должен отвечать всем требованиям, предъявляемым к таковым, т.е. состоять из введения, основной части, заключения и библиографии (списка использованной литературы).

Во введении объяснить значимость того вопроса или темы.

Далее следует охарактеризовать те источники (монографии, статьи, Интернет-сайты), которые вы намерены использовать в своем реферате. Достаточно ли полно и всесторонне в них освещена с вашей точки зрения исследуемая проблема? Чем отличаются друг от друга взгляды и подходы различных авторов?

В основной части, опираясь на источники, перечисленные во введении, необходимо максимально полно раскрыть избранную тему на 8-10 страницах. Умение уложиться в рамки заданного объема является важным показателем уровня владения материалом и его осмысления. Ваша задача состоит в том, чтобы раскрыть свою тему, опираясь на информацию, честно почерпнутую из других источников. Честность в данном случае означает, во-первых, указание на источник информации, а, во-вторых, его использование лишь в той мере, в которой это является необходимым, не пытаться выдавать текст источника за ваш собственный. Несоблюдение данного требования рассматривается как одно из самых серьезных нарушений научной этики.

Писать реферат вы должны сами, излагая собранную вами информацию так, чтобы акцентировать внимание на наиболее важных с вашей точки зрения моментах. Дословное цитирование не только уместно, но и

необходимо в тех случаях, когда вы хотите подкрепить свои утверждения или заключения высказываниями самого автора либо его издания. Более того, полноценный реферат невозможен без цитат и сносок, они являются важным критерием достоверности вашего исследования. Цитаты должны быть кратким, емкими и сопровождаться ссылками на источник внизу страницы.

Критерии оценки реферата

Изложенное понимание реферата как целостного авторского текста определяет критерии его оценки: новизна текста; обоснованность выбора источника; степень раскрытия сущности вопроса; соблюдения требований к оформлению.

Новизна текста: а) актуальность темы исследования; б) новизна и самостоятельность в постановке проблемы, формулирование нового аспекта известной проблемы в установлении новых связей (межпредметных, внутрипредметных, интеграционных); в) умение работать с исследованиями, критической литературой, систематизировать и структурировать материал; г) явленность авторской позиции, самостоятельность оценок и суждений; д) стилевое единство текста, единство жанровых черт.

Степень раскрытия сущности вопроса: а) соответствие плана теме реферата; б) соответствие содержания теме и плану реферата; в) полнота и глубина знаний по теме; г) обоснованность способов и методов работы с материалом; е) умение обобщать, делать выводы, сопоставлять различные точки зрения по одному вопросу (проблеме).

Обоснованность выбора источников: а) оценка использованной литературы: привлечены ли наиболее известные работы по теме исследования (в т.ч. журнальные публикации последних лет, последние статистические данные, сводки, справки и т.д.).

Соблюдение требований к оформлению: а) насколько верно оформлены ссылки на используемую литературу, список литературы; б) оценка грамотности и культуры изложения (в т.ч. орфографической, пунктуационной, стилистической культуры), владение терминологией; в) соблюдение требований к объёму реферата.

15-11 баллов ставится, если выполнены все требования к написанию и защите реферата: обозначена проблема и обоснована её актуальность, сделан краткий анализ различных точек зрения на рассматриваемую проблему и

логично изложена собственная позиция, сформулированы выводы, тема раскрыта полностью, выдержан объём, соблюдены требования к внешнему оформлению, даны правильные ответы на дополнительные вопросы.

10-6 баллов – основные требования к реферату и его защите выполнены, но при этом допущены недочёты. В частности, имеются неточности в изложении материала; отсутствует логическая последовательность в суждениях; не выдержан объём реферата; имеются упущения в оформлении; на дополнительные вопросы при защите даны неполные ответы.

5-1 баллов – имеются существенные отступления от требований к реферированию. В частности: тема освещена лишь частично; допущены фактические ошибки в содержании реферата или при ответе на дополнительные вопросы; во время защиты отсутствует вывод.

0-2 баллов – тема реферата не раскрыта, обнаруживается существенное непонимание проблемы.

Результаты обучения по дисциплине (модулю) у обучающихся оцениваются по итогам текущего контроля количественной оценкой, выраженной в рейтинговых баллах. Оценке подлежит каждое контрольное мероприятие.

При оценивании сформированности компетенций применяется четырехуровневая шкала «неудовлетворительно», «удовлетворительно», «хорошо», «отлично».

Максимальный балл по каждому виду оценочного средства определяется в рейтинг-плане и выражает полное (100%) освоение компетенции.

Уровень сформированности компетенции «хорошо» устанавливается в случае, когда объём выполненных заданий соответствующего оценочного средства составляет 80-100%; «удовлетворительно» – выполнено 40-80%; «неудовлетворительно» – выполнено 0-40%

Рейтинговый балл за выполнение части или полного объема заданий соответствующего оценочного средства выставляется по формуле:

$$\text{Рейтинговый балл} = k \times \text{Максимальный балл},$$

где $k = 0,2$ при уровне освоения «неудовлетворительно», $k = 0,4$ при уровне освоения «удовлетворительно», $k = 0,8$ при уровне освоения «хорошо» и $k = 1$ при уровне освоения «отлично».

Оценка на этапе промежуточной аттестации выставляется согласно Положению о модульно-рейтинговой системе обучения и оценки успеваемости студентов УУНиТ:

На экзамене выставляется оценка:

- отлично - при накоплении от 80 до 110 рейтинговых баллов (включая 10 поощрительных баллов),
- хорошо - при накоплении от 60 до 79 рейтинговых баллов,
- удовлетворительно - при накоплении от 45 до 59 рейтинговых баллов,
- неудовлетворительно - при накоплении менее 45 рейтинговых баллов.

При получении на экзамене оценок «отлично», «хорошо», «удовлетворительно», на зачёте оценки «зачтено» считается, что результаты обучения по дисциплине (модулю) достигнуты и компетенции на этапе изучения дисциплины (модуля) сформированы.